

ALTERNATIVNA GLOBALIZACIJA⁸⁰

Sažetak:

Tekst se bavi analizom različitih modela političke i ekonomske saradnje u Latinskoj Americi. Dok razvijene kapitalističke zemlje u uslovima globalizovane proizvodnje teže da nametnu neoliberalni model kao jedini mogući latinoamerički akteri pronalaze modalitete saradnje koji osno-
vu za svoje funkcionisanje nalaze u okviru drugačijih obrazaca. Tekst nudi prikaz tri takva modela i teži da izvuče šire implikacije, u slučaju njihove primene na globalnom nivou.

Ključne reči: globalizacija, zapatistički pokret, komunalni saveti, Svetski socijalni forum, Latinska Amerika

Kada razmatramo pitanje globalizacije moramo imati na umu da se ono može razmatrati iz dva ugla. Sa jedne strane globalizacija se može posmatrati kao objektivna i spontan planetarni proces, a sa druge kao projekat dominacije Zapada, amerikanizacije sveta (Pečujlić 2002). Ukoliko se odlučimo za drugi pravac istraživanja možemo videti da je osnova globalizacije „ubrzana integracija kapitala, proizvodnje i tržišta na svetskom nivou, vođena logikom korporativne profitabilnosti“ (Belo 2004, str. xii), a sve u cilju zadovoljavanja interesa multinacionalnih kompanijama i vlasnika krupnog kapitala koji zajedno čine transnacionalnu elitu.⁸¹

79 Asistent, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
e-mail: nemanja.dzuverovic@fpn.bg.ac.rs

80 Rad je nastao u okviru naučno-istraživačkog projekta Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, *Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu*, (evidencioni broj: 179076), koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije. Tekst primljen 10. februara 2011. godine.

81 Sociolog Vilijem I. Robinson smatra da je proces globalizacije svetskog društva, u kome se trenutno nalazimo, doveo i do stvaranja globalnog kapitalističkog poretka u okviru koga proizvodni proces i kapital dobijaju novu, promenjenu, ulogu. On primećuje da dolazi do deterritorijalizacije procesa proizvodnje koji se više ne vrši na jednom mestu već na više lokacija (država) koje obezbeđuju za to najpovoljnije uslove. Kapital se odvaja od teritorije i postaje mobilan, putuje svetom u potrazi za najoptimalnijim parametrima za svaku fazu

Autori poput Robinsona u pojmu transnacionalne elite prepoznaje anacionalnog subjekta koji je vođen željom za multiplikovanjem profita i sprovođenjem globalne kapitalističke agende, a ne ostvarivanjem ciljeva jedne ili više zemalja. Funkcija države više nije da formuliše politike već da sprovodi odluke elite putem svojih institucija. (Robinson 2003). Nova klasa ne poznaje teritorijalnu pripadnost jer kao što je kapital pokretan tako je i ona mobilna, stalno u potrazi za novim mogućnostima bez previše obzira gde će je takva potraga odvesti. Drugi autori, poput Ramonea, zaključuju slično. „Globalno preduzeće“ primećuje Ramone nema centra, „ono je organizovano bez tela i bez srca, ono je samo jedna mreža sastavljena od različitih, uzajamno dopunjujućih sastojaka, rasutih po planeti, koji se uglobljuju jedan u drugi u skladu sa ekonomskom racionalnošću, povinujući se dvema ključnim rečima: rentabilnost i produktivnost“ (Ramone 1998, str. 50).

Iz navedenog vidimo da oba autora smatraju da se poreklo aktera ne može detektovati usled njihovog pokretnog karaktera. Da li je takva tvrdnja u potpunosti tačna? Da li možemo negirati mogućnost prepoznavanja porekla transnacionalne klase? Smatramo da to nije slučaj i da je moguće saznati tačku (ili tačke) iz koje se stvara vrtlog transnacionalnih talasa.

Ukoliko bliže pogledamo poreklo multinacionalnih kompanija, koje čine jezgro odakle se regrutuju članovi klase i njihov glavni instrument u uvođenju globalne agende, dolazimo do interesantnih saznanja. Po izveštaju Komisije za trgovinu i razvoj Ujedinjenih nacija iz 2006. godine nacionalna struktura sto najvećih multinacionalnih korporacija izgleda prilično monolitno. Većina njih, tačnije 56 je poreklom iz zemalja Evropske unije, 27 sa teritorije Sjedinjenih Država, devet iz Japana dok ostatak dolazi iz ostalih razvijenih kapitalističkih

globalizovanog proizvodnog procesa poput jeftine radne snage, fiskalnih olakšica ili socijalno-ekonomske stabilnosti. U takvim uslovima dolazi do kompresije državnih tržišta u jedno globalno gde je svaka zemlja zadužena za određeni deo proizvodnog procesa. Nacionalne države gube svoj suverenitet i postaju „jedinice razvoja.“ One više ne mogu da utiču na kapital koji, otrgnut od kontrole, putuje neometano po celom svetu i multiplikuje se tamo gde su za to najpovoljniji uslovi. I kao što se proizvodnja globalizuje isti proces se dešava sa elitama. Stvara se *transnacionalna klasa* koja postaje nova vladajuća elita. Ona donosi odluke gde će kapital biti investiran nezavisno od nacionalnih interesa. Klasu čine vodeći ljudi transnacionalnih korporacija razvijenih kapitalističkih zemalja. Novostvorena elita ne odgovara niti jednoj vladi ili državi; ona je verna samo globalnom kapitalističkom poretku. Države za nju ne predstavljaju aktere koji formulišu sopstvene politike već samo sprovodiocne odluke. Upravljanje neverovatnim količinama finansijskog kapitala kao i mogućnost da se on u svakom trenutku preusmere u drugu državu daje joj mogućnost da diktira procese unutar pojedinih država bez obzira na moguća protivljenja lokalnih vlada (Robinson 2003, str.19).

država (Kanada, Hong Kong, Singapur i Švajcarska).⁸² Prvo što se primeti jeste da američke korporacije nisu, kako bi se to pretpostavilo, u većini na ovoj listi već to mesto pripada evropskim firmama. Zajedno sa Japanom tri aktera čine sedište za preko 90% najvećih svetskih multinacionalnih preduzeća. Ako pogledamo vrednost datih firmi razlike su još izraženije. Među dvadeset sa najvećim kapitalom jedna dolazi Japana, četiri iz SAD, a čak 13 iz zemalja Evropske unije. Ukoliko analiziramo vrednost svih stotinu, na one koje dolaze iz Evrope i SAD otpada preko 80% ukupnog kapitala. Pored toga „79% svetskih prihoda i 64% celokupnog svetskog izvoza dolazi upravo iz ovog dela sveta“ (Held 2004, str.34). Time se iskazuje da je „transnacionalna anacionalnost“ u stvari dvonacionalnost oličena u evropsko – američkom poreklu.

U takvoj strukturi nismo skloni da u potpunosti odvojimo kapital od njegovog izvorišta. Smatramo da poreklo vrednosti ima uticaja pri određivanju prioriteta. Pored toga, ako prihvatimo tvrdnju Robinsona da elita za svoj cilj ima sprovođenje globalne kapitalističke agende i imamo u vidu da najrazvijenije države sa ovakvim načinom proizvodnje dolaze upravo iz Evrope i Sjedinjenih Država onda se nameće zaključak da klasa u stvari posredno stvara poredak koji postoji u navedenim državama. Zbog toga se ne može tvrditi da poreklo kapitala nije od značaja i da nema uticaja na transnacionalnu agendu.

Kada se sve uzme u obzir može se izvući zaključak da nije moguće govoriti o odnosu monolitnog transnacionalnog aktera prema (polu)periferijama već o subjektu u čijoj strukturi dominiraju evro-atlantski delovi koji (delimično) uslovljavaju korake koji se preduzimaju prema državama Globalnog Juga. Situacija u oba, sastavna dela strukture je identična. Ustanovljenost oba modela na kapitalističkom načinu proizvodnje, insistiranje na sveopštoj liberalizaciji i otvaranju privreda trećih zemalja u odnosu prema njima kao i evropsko prihvatanje neoliberalnog modela doveli su do njihovog izjednačavanja i nemogućnosti da se istaknu određene kvalitativne razlike. Širi se ideja da samo jedan način privređivanja može da opstane u svetskom ekonomskom sistemu u kome su sve privrede povezane, međuzavisne. Prihvatanje tržišnih principa od strane zemalja svetske (polu)periferije predstavlja se kao izvesnost koja nema moguću alternativu. Ukoliko žele da budu demokratske, države Globalnog Juga moraju da budu i tržišne. Po glasovima iz Vašingtona i Brisela ne može se težiti otvorenom društvu ako i privreda nije otvorena, dva procesa su međusobno uslovljena i ne mogu ići jedan bez drugoga. Takav sistem se uzdiže na stupanj novog totalitarizma čiji moto postaje „Tržište vlada. Vlada upravlja.“

82 Vidi United nation Commission on Trade and Development, 2006. *The world's top 100 TNC, ranked by foreign assets*, Erasmus University database.

Pitanje koje se nakon svega postavlja kao ključno nije da li postoje razlike između dva aktera u odnosu prema (polu)periferijama, već koje su moguće alternative politikama koje one sprovode. Na koji način se zemlje Globalnog Juga mogu suprotstaviti postojećem modelu i da li postoje odgovori na obrasce koje nameću globalno dominantni akteri? U nastavku rada izložićemo tri inicijative koje po našem mišljenju mogu ponuditi validne odgovore.

TRI, A NE TREĆI PUT

Latinska Amerika se pojavljuje kao moguća inspiracija u potrazi za odgovorima na postavljene dileme. Iako duboko utopljena u transnacionalne talase i na udaru globalnih aktera već decenijama u zemljama Južne Amerike možemo pronaći primere koji, svaki na svoj način, nude rešenja čijom primenom se mogu ostvariti drugačiji oblici društvenog razvoja. Od lokalnog preko nacionalnog do globalnog latinoameričke zemlje i njihovi pojedinci nam pokazuju da drugačiji svet nije nezamisliv i da se oslanjanjem na sopstvene snage mogu kreirati alternativni modeli koji bi u prvi plan stavljali stvarne ljudske potrebe, a ne tržište i profit. Zbog toga ćemo u nastavku prikazati primere koji po našem mišljenju mogu doprineti promeni postojećeg stanja.

Korak najsporijeg

Na lokalnom planu prepoznamo određene grupe koje teže da se odupru dominantnom obrascu putem sopstvenog izolovanja. One prekidaju veze sa strukturama vlasti i supstituišu ih mnoštvom poprečnih spona sa pripadnicima iste grupacije. Time se po njihovom mišljenju prekida dominacija koja je ugrađena u institucije države i stvaraju ravnopravni odnosi unutar jedne zajednice. Nepoverenje prema unutrašnjim i spoljašnjim akterima, nemogućnost uklapanja usled određenih specifičnosti i odbacivanje postojećih političkih i ekonomskih obrazaca do vode do stvaranja hermetičkih modela koji ne teže ostvarivanju promene na nivou višem od lokalnog tj. van područja gde funkcioniše marginalizovana grupa. Isključuje se mogućnost postojanja globalnog odgovora, već se insistira na kreiranju mnoštva pojedinačnih primera koji bi se međusobno razlikovali (ili podsećali) zavisno od specifičnosti koje vladaju u datom okruženju. Horizontalizam umesto vertikalizma, samodovoljnost i insistiranje na participativnim modelima odlučivanja osnovni su instrumenti u tako formulisanim nastojanjima.

Među ovakvim grupama svakako je najpoznatiji Zapatistički pokret narodnog oslobođenja (*Ejercito Zapatista de liberacion nacional, EZLN*) koji je osvojio vlast u oblasti Čijapas u državi Meksiko još 1994. godine. Povod za oružanu pobunu bio je stupanje na snagu Sporazuma o slobodnoj trgovini u Severnoj

Americi (*North America Free Trade Agreement, NAFTA*) i uvođenje neoliberalne agende u ovu centralnoameričku državu. Domorodački narodi, na čelu sa plemenom Maja, su u takvom potezu videli konačni poraz meksičke države i opasnost po sopstvenu egzistenciju što je dovelo do oružane pobune.

Nakon osvajanja vlasti Zapatisti su izvršili potpunu reorganizaciju osvojenih teritorija u cilju stvaranja „autonomnog političkog prostora“ i služeći se principima horizontalizma stvorili nove forme vlasti tzv. Odbore dobre uprave. Princip njihovog rada je veoma specifičan jer svaki stanovnik oblasti koja je pod nadležnošću određenog Odbora ne samo što ima pravo ravnopravnog učešća u donošenju i sprovođenju njegovih odluka već u pojedinim segmentima ima i zakonsku obavezu za tako nešto. Na taj način se osigurava da svaki pojedinac bude uključen u sve faze donošenja odluka. Pored navedenog, u skladu sa vizijom, nije planirano postojanje drugih izvršnih ili zakonodavnih organa koja bi se nalazili iznad ili ispod navedenog jer bi se time ponovno stvorili vertikalni odnosi.

Zapatisti u svom delovanju insistiraju na stvaranju „nehijerarhijskih društvenih struktura“ što ponekad dovodi do kontradiktornih situacija. Stvaranje poprečnih veza, koje treba da predstavlja instrument kreiranja alternativnog modela, postaje sam po sebi cilj kojem se teži čak i u slučajevima kada rezultati nisu zadovoljavajući. Horizontalizam postaje rigidni princip od koga se ne odustaje bez obzira na posledice (Matamoro Ponse 2006). Pored toga EZLN pokazuje sve više sklonosti ka potpunoj autarhičnosti. Striktno pridržavanje principa odvajanja od struktura države onemogućilo ih je da pruže podršku kandidatu levice na izborima za predsednika Meksika 2006. godine i dovelo u situaciju da budu diskreditovani ne samo od vladajućih struktura već i od glavne opozicione struje, koja im je do tada pružala snažnu podršku. Takvim činom zapatistički pokret se izolirao ne samo iznutra već i spolja jer je u delu meksičkog društva koje teži promenama preovladalo uverenje da na se njih ne može računati kao na pouzdane partnere u borbi za državni preobražaj. Sličan scenario je prisutan i na regionalnom planu gde su takođe odbili da budu deo fronta promena i time sebe u potpunosti odsekli od ostalih. Zbog toga je zapatistički pokret, i pored velikog interesovanja za njihov model razvoja, ostao akter sa lokalnim dostignućima bez mogućnosti da ima važniju ulogu na globalnom nivou.⁸³

83 „Posle pojave zapatista, 1. januara 1994. godine, vremena su se promenila. Pošto je obeležila duhove „mundijalizovanog građanskog društva“, prikupila veliki moralni kapital i odigrala važnu ulogu u meksičkoj tranziciji, EZLN nije uspeo da preraste u nacionalnu snagu.“ (Matamoro Ponse 2006, str.20).

Pored EZLN u Latinskoj Americi prepoznajemo još jedan specifičan odgovor na globalni poredak u nastajanju tj. na njegovu ekonomsku stranu. Primer Argentine iz 2002. godine pokazao je svu pogubnost koju sa sobom nosi proces transnacionalizacije zemalja u razvoju. Pomno prateći instrukcije Međunarodnog monetarnog fonda u restruktuisanju privrede, a u cilju uključivanja u svetsko tržište, navedena južnoamerička država stvorila je spoljni dug u iznosu od 120 milijardi dolara što je dovelo prvo do potpunog ekonomskog, a nakon toga i političkog kraha.⁸⁴ U sveopštem sunovratu koji je nakon toga usledio veći deo industrijskih kapaciteta morao je biti u ugašen što je za posledicu imalo veliko povećanje stope nezaposlenosti. U takvim uslovima javlja se fenomen preuzimanja fabrika.

Radnici preuzetih fabrika su opravdanost zauzimanja nalazili u činjenici da su mnogi od njih i ceo radni vek proveli radeći u tim fabrikama i da su time stekli „prirodno pravo“ nad kontrolom proizvodnog procesa, pod uslovom da sami vlasnici isto nisu želeli da iskoriste. Sopstvenim sredstvima su pokretali prekinutu proizvodnju iako u većini slučajeva nisu imali dozvolu vlasnika i lokalnih organa vlasti. Pored oživljavanja proizvodnog procesa radnici su stvorili i nove organe upravljanja koje su činili isključivo radnici bez učešća predstavnika vlasnika fabrika. Princip horizontalnih veza i ovde je prisutan jer unutar organa nije bilo izvršnih funkcija već su se sve odluke donosile konsenzusom. Ovakav vid organizovanja doživeo je veliki uspeh tako da je u kratkom vremenskom periodu okupirano na stotine fabrika koje u tom trenutku nisu bile u pogonu. Međutim, kao u prethodnom slučaju i argentinski radnici su iskazali potpuni izostanak motivacije da svoja iskustva prenesu akterima van granica svoje zajednice. Njihov glavni cilj bio je da se ostvari lokalni uticaj bez daljih implikacija. Sve uvedene novine za cilj su imale povećanje proizvodnje do stepena ekonomske rentabilnosti, a ne stvaranje mehanizama putem kojih bi se promenila priroda odnosa vlasnik kapitala – vlasnik radne snage. Model „okupiranih fabrika“ nije sebe želeo da definiše dalje od zadovoljavanja osnovnih potreba radnika i da se time ustanovi kao moguća alternativa postojećem ekonomskom poretku. Pored toga, radnički pokret je ispoljio odsustvo društvene inicijative koja bi za cilj imala zadobijanje veće uloge u političkom životu i borbu za prava ostalih marginalizovanih grupa. Nedostatak razumevanja za neophodnost političke borbe je iskazan i u ovom slučaju.

Ekonomska kriza i slom koji je doživela Argentina omogućili su stvaranje širokog prostora za delovanje navedenog pokreta. U drugim državama, gde nisu postojali strukturalni potresi takvog intenziteta, nisu se mogli steći uslovi za

84 Uporedi sa Džuverović, N., 2006. Argentina vs MMF, *Z magazin*, 4.

jedan ovakav vid društvenog aktivizma. Smatramo da su preuzete fabrike odraz specifičnog stanja koje se pojavilo u određenom trenutku i da se o njihovim domašajima, iako postoje pojedini primeri i u drugim državama, ne može govoriti izvan granica Argentine. To svakako ne umanjuje njihov doprinos u stvaranju novih modela razvoja.

Iz navedenih primera vidimo da lokalni pokreti imaju brojna ograničenja. Njihovo nepoverenje prema spoljnom svetu kao i prema političkoj borbi onemogućava ih da pruže odgovore koji bi bili delotvorni van njihove sredine. Iako nastaju kao odraz borbe protiv postojećeg modela oni ne žele da se svojim projektom obrate grupi koja je dominantna u društvu i time zadobiju deo vlasti putem koje bi bili u mogućnosti da menjanju postojeće društveno-ekonomske odnose. Umesto toga, oni sebe guraju u određenu vrstu modernog ostrakizma. U uslovima globalizovanog političkog i ekonomskog života promena prvenstveno može biti delotvorna ako se ostvari na nacionalnom ili međunarodnom nivou i zbog toga navedena iskustva ne mogu predstavljati najadekvatniju alternativu postojećem poretku.

Vladati bez vlasti

Latinska Amerika posredstvom Venecuele i njenog modela socijalizma za XXI vek ponovno uvodi u svetsku politiku socijalističku agendu za koju se smatralo da je sa okončanjem Hladnog rata i disolucije SSSR postala deo istorije.⁸⁵ Treba istaći da, iako istog naziva, nova agenda nema previše sličnosti sa onom koja je bila prisutna tokom XX veka. Dok se sovjetski model sastojao od apsolutne dominacije Partije u političkom životu, birokratizovanih državnih struktura, centralizovanih sredstava proizvodnje i nedostatka prostora za delovanje društvenih pokreta tj. izostanka civilnog društva bolivarski primer insistira na sveobuhvatnoj decentralizaciji i oslobađa širok prostor za delovanje nedržavnih aktera koji postaju glavna politička snaga društva (Robinson 2008).

Venecuelanske vlasti su već opisani model horizontalnih veza iskoristile na sopstvenom primeru. Razlika je što sistem Komunalnih saveta (*Consejos comunales*)⁸⁶ nije uveden samo u lokalne okvire već je podignut na regionalni i

85 „Pošto se prvi istorijski talas iskustava vođenih u ime „socijalizma“ pokazao neuspešnim, kapitalizam se mnogima sada ukazuje kao jedan neizbežni horizont. Narodni pokreti često pristaju da svojoj borbi odrede skromne ciljeve. Da ograniče neoliberalizam, i da realizuju alternative koje teže jednom kapitalizmu sa „ljudskim likom.“ Navedeno prema Amin, S., 2007. Šta je alternativa globalizaciji. *Le Monde Diplomatique*, 15.

86 Komunalni saveti su naziv za grupe sa horizontalnim vezama unutar Venecuele.

nacionalni nivo. Upravo u tome leži specifičnost ovakvog modela. Uvođenjem modela Saveta u okviru kojih građani imaju odlučujuću ulogu jer određuju prioritete svakog od njih stvorene su polazne osnove koje bi vremenom trebalo da dovedu do potpuno decentralizovanih struktura odlučivanja. Vlasti (lokalne, regionalne i nacionalne) u takvim aranžmanima svoje mesto nalaze u administriranju odluka koje donesu Saveti bez mogućnosti da ih ponište sopstvenim aktima. „Pariska komuna podignuta na nivo celokupne države“ (Robinson 2008, str.10). Do sada je formirano preko 20 000 saveta pretežno na lokalnom nivou i iskustva su različita. Pojedini su iskazali potpunu autonomiju i postali obrazac koji treba slediti, drugi su pak potpali pod uticaj državnih vlasti ili opozicionih snaga i postali oruđe u političkoj borbi dok treći nikada nisu u potpunosti profunkcionisali usled nezainteresovanosti samih građana da u njima učestvuju. Trend stvaranja novih saveta je u porastu, ali tu nailazimo na određena odstupanja jer se oni skoro u potpunosti kreiraju na lokalnom nivou. Zabrinjava činjenica da ni posle osam godina od započinjanja transformacije stanovništvo nije iskazalo zainteresovanost i sposobnost da oformi savete na regionalnom i nacionalnom nivou čime bi zadobilo znatno veći udeo u procesu odlučivanja. Njihovim odsustvom se ugrožava celokupan proces jer bez struktura koje bi bile podignute od lokalnog nivoa bolivarski primer je u opasnosti da naiđe na prepreke sa kojima se suočio i zapatistički pokret. I pored toga mišljenja smo da ovako formulisan sistem, ako se sprovede uz punu doslednost, ima svoju perspektivu jer predstavlja pokušaj stvaranja modela u kome će glavni impuls dolaziti odozdo, a ne sa vrha i gde će stanovništvo biti u mogućnosti da vlada bez učestvovanja u vlasti. Ovde treba imati u vidu da takav proces ne zavisi samo od državnih struktura koje su spremne da izvrše transfer vlasti već i od samih građana koji treba da iskažu veću odlučnost u preuzimanju važne uloge stvaranja novog društvenog poretka.

Nikako se ne smeju zanemari brojne kritike koje ističu autoritarnu prirodu režima u Karakasu jer autoritarizam levice, kult ličnosti i uzurpacija vlasti u ime interesa klase podjednako su opasne u XXI veku kao što su bile i pre toga (Robinson 2008). Mišljenja smo da su argumenti kritike validni, ali da ona nije usmerena u vaļjanom smeru. Primetno je da režim ponekad koristi autoritarne mere, ali ne prema stanovništvu (što govore i rezultati izbora koji do sada nisu osporeni⁸⁷) ili opozicionim akterima već prema izrazito korumpiranom i birokratizovanom državnom

87 U periodu između 1998. i 2008. godine tj. od kada je Ugo Čavez na mestu predsednika Venecuele održano je čak pet izjašnjavanja o njegovom poverenju. Na svakom od njih Čavez je dobio nadpolovičnu podršku, a na poslednjem referendumu ta brojka je dostigla 63%. U međuvremenu je održano i nekoliko parlamentarnih izbora na kojima je vladajuća stranka takođe ostvarile pobeđe.

aparatu čijem razmontiranju se teži. Želja da se ostvare duboke društvene promene naišla je na zid otpora od strane struktura koje bi time najviše mogle da izgube što je neretko izazivalo grub odgovor od strane vlasti. Iako se ne mogu pravdati represivne mere koje se koriste u transformaciji državne strukture ipak je neophodno istaći da se takav proces ne može poistovetiti sa odnosom prema većini u društvu koja promenama ostvaruje znatno više prava i učesća u odlučivanju.

Pored promena na unutrašnjem Venecuela je aktivni sudeonik i na međunarodnom planu. Osnivanje Bolivarske alternative za narode naše Amerike (*Alternativa bolivariana para los pueblos de nuestra America, ALBA*) nije samo pokušaj osnaživanja saradnje zemalja Globalnog Juga na ekonomskom planu već i početak dublje političke kooperacije. Neophodnost zauzimanja jedinstvenog stava u odnosu na globalne aktere i njihovu politiku pokoravanja jedan je od prioriteta ove i organizacija sličnih njoj.

Pored toga, u skladu sa željom da se pruži adekvatan odgovor na rastuće nejednakosti koje stvara transnacionalna agenda Venecuela je zajedno sa Argentinom predložila i stvaranje Banke za jug (*Banco de sur*) koja bi predstavljala odgovor zemalja Globalnog Juga postojećim međunarodnim finansijskim institucijama. Na ovaj način želi se sprečiti mogućnost razvijenih zemalja i transnacionalne elite da putem postojećih organizacija ostvaruju promene koje idu na štetu nerazvijenih zemalja. S obzirom da je ideja još uvek u razvoju rano je govoriti o njenim efektima, ali po našem sudu ona može predstavljati jedan od prikladnijih odgovora koje mogu dati zemlje u razvoju.

Stavljajući u prvi plan antikapitalističku agendu i alternative neoliberalnom modelu Venecuela je sebe stavila na čelo država kontinenta (pa i šire) koje teže reformisanju ne samo sopstvenog društva već i međunarodnog sistema. Da li će ovakva nastojanja doneti stvarni napredak ili će vlasti u Karakasu upasti u brojne autoritarne i retrogradne zamke koje leže na putu kojim se menja sistem još uvek je velika nepoznanica, ali je sigurno da venecuelanski primer predstavlja jedan od mogućih puteva koji ide u drugačijem pravcu od onih koji postoje danas.

Drugačiji svet je moguć

Svi do sada opisani slučajevi mogu u određenoj meri doprineti stvaranju alternativnih modela razvoja. Međutim, da bi težnje u potpunosti dale rezultate na globalne izazove bi trebalo odgovoriti rešenjima istog dometa. Zbog toga nam se čini da najadekvatniji odgovor leži u stvaranju jedinstvenog, globalnog, bloka koji bi u sebe uključio ne samo države Globalnog Juga već i društvene pokrete, sindikate, intelektualce, političke organizacije i druge aktere koji su direktno ili indirektno pogođeni politikom koju vode globalni akteri i transnacionalna elita. Njegovim stvaranjem oformila bi se kritična masa koja bi bila sposobna da

artikuliše drugačiju viziju međunarodnih odnosa, zasnovanu na principima ravnopravnosti i jednakosti u mogućnostima, i implementira je. Tek sa sprovođenjem takvog čina odnosi dominacije koji su danas sveprisutni bili bi isključeni.

Iako na prvi pogled izgleda da je sličan model nedostižan mi već sada prepoznajemo jednu inicijativu koja sadrži mnoge od nabrojanih karakteristika. Svetski socijalni forum (SSF) sebe opisuje kao aktera koji se „suprotstavlja neoliberalizmu i dominaciji svetskog kapitala, svim oblicima imperijalizma i zalaže se za izgradnju planetarnog društva zasnovanog na ljudskom biću.“ (Sousa Santos 2006, str.38). Samoodređujući se na taj način on se istovremeno svrstava i u tzv. kontra-hegemonski blok. SSF je istovremeno i prostor u kome različite organizacije, grupe i pokreti mogu da se okupe, diskutuju i stvaraju nove mreže za međusobno povezivanje. Forum nema niti jedan konkretan cilj, osim borbe protiv neoliberalizma, niti specifične instrumente osim zabrane upotrebe nasilja (Sousa Santos 2006).

Pored toga što sebe vidi kao borca protiv neoliberalne agende Socijalni forum se sastoji od geografski, društveno, ideološki i organizaciono različitih aktera što mu omogućava da ima veoma široku bazu i heterogeno članstvo koje je, kako smo već naveli, neophodno da bi se obuhvatila celina transnacionalnih procesa. Njega čine ne samo države Globalnog Juga već i društveno marginalizovane grupe (seljaci, domorodačke zajednice, žene i sl.), razne političke i međunarodne organizacije, sindikati, predstavnici različitih ideoloških usmerenja, ekološki pokreti i dr. Učešće u radu Foruma su uzeli i neki od najvažnijih intelektualaca današnjice poput: Tarika Alia (Pakistan), Samira Amina (Egipat), Emira Sadera (Brazil), Valdenu Bela (Filipini), Boaventure de Sousa Santosa (Portugal), Ignjasia Ramonea (Španija), Imanuela Valerstina (SAD), Eduarda Galeana (Urugvaj), Žoze Saramaga (Portugal) i drugih.

Brojni akteri⁸⁸ simultano funkcionišu unutar Foruma koji predstavlja mesto njihovog okupljanja. U dosadašnjem radu⁸⁹ oformljeni su glavni pravci delovanja i oni su: ostvarivanje globalne socijalne pravde, jednakost svih, priznavanje prava

88 Na svakom od kontinenta postoje organizacije čije članstvo se sastoji od desetina hiljada pojedinaca, a koje su integralni deo Foruma. Kada se uzmu u obzir članstvo Svetskog socijalnog foruma na globalnom nivou ukupna brojka prelazi milionske razmere.

89 Do sada je održano deset skupova Svetskog socijalnog foruma. Prvi iz 2001. godine kao i sledeća tri održana su u Porto Alegreu u Brazilu. Sledeći (2005) je sazvan u Bombaju u Indiji. Nakon toga je održan skup po policentričnom principu tj. u više gradova u isto vreme. Ti gradovi su Bamaka (Mali), Karakas (Venecuela) i Karači (Pakistan). Sledeći skup je za mesto imao Najrobi u Keniji. Godine 2008 ponovljen je policentrični princip, ali ovaj put na više lokacija od prethodnog dok je 2009. SSF održan u amazonskom gradu Belemu u Brazilu. Godine 2010, Forum je povodom deset godine postojanja ponovo organizovan po policentričnom principu, ali ovaj put na svim kontinentima.

na različitost, „demo-diverzitet“ i globalna preraspodela bogatstva. Forumi su takođe doprineli konstituisanju i jačanju međunarodne mreže za promovisanje alternativa u oblastima kao što su: spoljni dugovi zemalja u razvoju, globalni porezi, fiskalni raj, zone slobodne trgovine obe Amerike, Svetska trgovinska organizacija i Opšti sporazum o trgovini i uslugama, pitanje resursa a pogotovu voda, genetski modifikovani organizmi, prehrambena sigurnost koja se pre svega tiče pripadnika organizacije *Via Campesina* (Svetsko udruženje seljačkih pokreta) i sl. (Amin i Utar 2006). Time su skupovi otvorili raspravu o širokom spektru pitanja i iskazali razumevanje za neophodnost sprovođenja promena ne samo unutar političkog polja već i u svim drugim oblastima gde je neoliberalni model prevladao. Iz godine u godinu agenda sastanaka uključuje sve više relevantnih tema što od Forumu čini trenutno glavnog globalnog borca za ravnopravniji svet.

Sa druge strane ispred Socijalnog foruma se postavljaju i izazovi koji zahtevaju hitne odgovore. SSF je do danas toliko narastao da je postalo skoro nemoguće upravljati njime. Višemilionsko članstvo otežava sinhronizovano delovanje i značajno smanjuje kapacitete delovanja samog Forumu. Sa tim povezan, mada daleko ozbiljniji problem jeste tzv. „globalni deficit“ (Sousa Santos 2006) – većina učesnika je poreklom iz Latinske Amerike, a pogotovu iz Brazila gde se najveći broj Forumu do danas i održao. Dok je u početku ovakva situacija mogla i biti opravdana, danas to svakako nije slučaj. Brojni problemi sa kojima se Forum bavi (glad, nedostatak pijaće vode, ekološka zagađenja i sl.) pogađaju u mnogo većoj meri druge delove sveta poput Afrike ili Južne Azije nego Latinsku Ameriku. Neučestvovanjem predstavnika ovih kontinenata stvara se opasnost da se raspravlja o onima koji nisu prisutni. Rešavanje ovog problema pokušano je izmeštanjem mesta održavanja Forumu iz Latinske Amerike na druge kontinente, ali to je dalo samo kratkotrajne rezultate jer su zbog nedostatka sredstava sastanci Forumu ponovo vraćeni na latinoameričko tlo. Međutim, kao najozbiljniji problem, koji može čak da ugrozi postojanje samog Socijalnog foruma je pitanje predstavljenosti. Forum jednostavno nije inkluzivan koliko se predstavlja. Učesnici su prvenstveno pripadnici više srednje klase, dok niže, koje u najvećoj meri osećaju negativne posledice postojećih politika ne učestvuju u aktivnostima SSF. Stvara se situacija da učesnici, koji nisu predstavnici najnižih slojeva, govore u njihove ime što je upravo jedna od glavnih primedbi SSF u odnosu na druge organizacije sličnog tipa. Ovim se globalizacija podstiče iz sredine, a ne odozdo što je glavni cilj Svetskog socijalnog foruma (Sousa Santos 2006)

Pored već nabrojanih Forumu se susreće sa još nekoliko izazova. Jedan od njih se ogleda u potrebi da se rasprava o brojnim temama pretoči u određene konkretne mere. Diskusija jeste važan deo procesa, ali nju moraju pratiti akcije koje bi menjale postojeće stanje. Razumevanje problema mora da bude praćeno njegovim rešavanjem. Bez toga Forumu može upasti u zamku u koju su pre njega

uhvaćene druge inicijative. Pored toga neophodno je definisati jedinstvenu strategiju sa kojom će se nastupati prema državama protiv čijeg uticaja Forum se bori. Kritika institucija i vlada jeste legitimna, ali Forum mora da definiše sopstveni plan kojim bi predvideo korake čije ispunjavanje će dovesti do njegovog osnovnog cilja, društva zasnovanog na ljudskom biću. Bez postojanja dugoročnog koncepta i konkretnih akcija koje bi ga realizovale Svetski socijalni forum dolazi u opasnost da postane samo još jedno debatno mesto na kome se raspravlja o visokoj politici, ali bez ikakvog uticaja na stvarni život.

Mi ovde ne tvrdimo da će Svetski socijalni forum biti taj koji će doneti suštinsku promenu unutar međunarodnog sistema već ističemo da jedan takav (ili sličan) model organizovanja mora biti primenjen od strane država Globalnog Juga ukoliko se želi ostvariti promena. Da li će Forum postati taj akter, ili će se stvoriti neki drugi ili će možda cela inicijativa doživeti neuspeh u ovome trenutku nije moguće predvideti, ali naše je mišljenje da formiranje organizacije koja predstavlja tačku okupljanja većine potčinjenih zajednica u svetu predstavlja siguran pokazatelj da želja za promenom nije samo san već i ostvariva mogućnost.

ZAKLJUČAK

Našim kratkim putovanjem kroz kontinent pokazali smo da je Južna Amerika mesto u okviru koga se rađaju novi glasovi koji jasno ističu da je drugačiji svet moguć. Ravnopravnost u međunarodnim odnosima, veća politička participacija nižih slojeva, insistiranje na humanijim ekonomskim aranžmanima, naglasak za zadovoljavanju osnovnih ljudskih potreba, zaustavljanje eksploatacije marginalizovanih grupa i podsticanje održivog razvoja neke su od stavki koje navedene inicijative pokušavaju da uključe u svetsku agendu i po kojima se razlikuju od globalnih aktera.

Mogućnost proširivanja ovakvih napora i u druge delove sveta, čime bi se stvorio jedinstveni glas promena, još uvek nije izvesna. Videli smo da su sve opisane inicijative već na početku svoga razvoja naišle na prepreke koje će možda u jednog trenutku dovesti i do njihovog prevremenog kraja. Neke od njih su izazvane spolja, ali većina ih je ipak rezultat nemogućnosti postizanja unutrašnjeg konsenzusa što govori da još uvek nije u potpunosti sazrela svest o neophodnosti menjanja trenutnog stanja u odnosima između Globalnog Severa i Globalnog Juga. I pored toga, sve ovakve inicijative, bile one uspešni ili ne, podstiču kritičku svest o potrebi zaokreta u odnosu na postojeći sistem i pomažu u stvaranju kritične mase koja će taj zaokret i ostvariti u jednom trenutku. Do tada ostaje nada u mogućnost promene i vera da je u ljudskoj prirodi da teži jednakosti, a ne dominaciji jednih nad drugima.

LITERATURA

- Amin, S. i Utar, F., 2006. Tri izazova za socijalne forume, *Le monde diplomatique*, 7.
- Amin, S., 2007. Šta je alternativa globalizaciji. *Le Monde Diplomatique*, 15.
- Bello, W., 2004. *Deglobalization – Ideas for a new world economy*. London: Zedbooks.
- Džuverović, N. 2008. Argentina vs MMF, *Z magazin*, 4.
- Held, D., 2004. *Global Covenant – The social democratic alternative to the washington consensus*. Cambridge: Polity Press.
- Matamoro Ponce, F., 2006. Zapatistička druga kampanja. *Le Monde Diplomatique*, 4.
- Nakarada, R., 2006. EU kao mirovni akter, *Sociološki pregled*, vol. XXXX (4), 549-572.
- Pečujlić, M., 2002. *Globalizacija – Dva lika sveta*. Beograd: Gutenbergova galaksija.
- Ramone, I., 1998. *Geopolitika haosa*. Beograd: Institut za geopolitičke studije.
- Robinson, I.W., 2008. *Transformative Possibilities In Latin America. Socialist Register*, London: Merlin Press.
- Robinson, I.W., 2003. *Transnational conflicts – Central America, social change and globalization*. New York: Verso.
- Sousa Santos, B., 2006. *The rise of the global left – the World Social Forum and beyond*. London: Zedbooks.
- United Nation Commission on Trade and Development (UNCTAD), 2006. *The world's top 100 TNC, ranked by foreign assets*. Erasmus University database.
-

Nemanja Džuverović

ALTERNATIVE GLOBALIZATION

Summary:

The paper analyzes different models of political and economic cooperation in Latin America. While the developed capitalist countries, in conditions of globalized production, tend to impose the neoliberal model as the only viable one Latin American actors are creating different forms of cooperation. The text offers a view of three such models and tries to find broader implications, if those models would be introduced at the global level.

Key words: Globalization, Zapatista movement, Communal Councils, World Social Forum, Latin America.